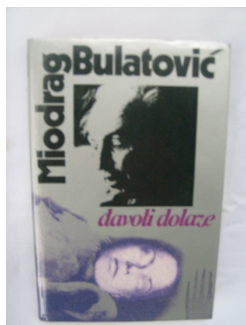

Поводом двадесет година од смрти књижевника Миодрага Булатовића (1991–2011)

Да ли је дух српског књижевног мефистофела – доброћудног Миодрага Булатовића још увек жив? Је ли нас је коначно стигла апокалиптична визија његових романа од пре пола века? Да ли је Булатовић успешно антиципирао постхришћанске изливе свеколиког зла, неморала, изопачености, насиља, надмености, похлепе и зависти на почетку XXI века у једном све више тоталитарном свету, који нам се намеће и од светских центара глобалне моћи и од њихових карикатуралних локалних клонова на брдовитом Балкану?

Ово су најважнија питања за постмодернистичког српског homo sapiensa. Док му распарчавају државу, отимају богатства дарована од природе и Бога, руше Цркву, затиру му име и лишавају га природног људског права на достојанствени живот и постојање, пред очима му дефилују ликови из „ружичасте кутије деструкције“, простаклука и зла убеђујући га да је „пакт с ђаволима“ једини излаз из свеколиког сиромаштва и духовне беде у којој се нашао. Великан наше књижевности – покојни Миодраг Булатовић упозоравао нас је на овај цивилизацијски суноврат још давне 1955. године, када је објавио збирку приповедака „Ђаволи долазе.“ Као да је велики Буле (надимак по коме је на све стране био познат) предосетио шта нам се спрема и кроз шта ћемо све проћи! Као изврсни познавалац психолошке конституције просечног човека, Булатовић је циничним начином приповедања, али и снагом својих хуманистичких порука, наговестио један нови, неидеолошки (у оно време недозвољени) и модернији приступ уметничком истраживању класичних људских слабости и предрасуда. Већ је тада недвосмислено ставио до знања да су наметнути идеолошки клишеи „самоуправног социјализма“ крути, бескрајно провинцијални и гротескни. Својим литерарним умећем озбиљно их је уздрмао, довео у питање, због чега се већ на почетку своје књижевне каријере нашао на нишану неуморних партијских „цензора“, увек спремних за лов на неке нове вештице. Ипак, Булатовић је показао сву снагу свог интелекта и карактера. На идеолошко насиље и бживотну партијску апологетику одговарао је новим и све садржајнијим романима и причама, поступно појачавајући цинизам и презир према свему што је производило тадашње време лицемерја, бешчашћа и апсурда. Схвативши да се испод папирнате љуштуре виртуелног друштва крије онај стварни суморни живот препун блуда, распуштености, криминала, сумњивих ликова и трагичних догађаја, Булатовић се потпуно посветио том „подруму“ друштвене грађевине, покушавајући да га разуме и објасни. Пишући о ликовима са самог друштвеног дна, о настраним полуурбаним маргиналцима огрезлим у бљутава хедонизам и остале сличне пороке, те људе с друге стране закона Булатовић је изванредно описао. Проникао је у структуру тог скрајнутог

света виспрено наглашавајући да се он налази свуда око нас, и да има свој идентитет.

Док му распарчавају државу, отимају богатства дарована од природе и Бога, руше Цркву, затиру му име и лишвавају га природног људског права на достојанствени живот и постојање, пред очима му дефилирају ликови из „ружичасте кутије деструкције“, простаклука и зла убеђујући га да је „пакт с ђаволима“ једини излаз из свеколиког сиромаштва и духовне беде у којој се нашао. Великан наше књижевности – покојни Миодраг Булатовић упозоравао нас је на овај цивилизацијски суноврат још давне 1955. године, када је објавио збирку приповедака „Ђаволи долазе.“

Тако су настале изузетно читљиве књиге „Вук и звоно“ (1958) и „Црвени петао лети према небу“ (1959). У овој потоњој књизи Булатовић је изванредно, на примеру свадбе и сахране у једном забаченом горштакком месту – родног му Светог Полимља, из Земље Расције, са севера Црне Горе – представио преплитање реда и нереди, обести и нарцисоидности, обичајних норми и садистичко-убилачких нагона. Сви елементи наратива складно су укомпоновани у целину у којој кошмарни догађаји смењују једни друге стварајући посебан колорит и доживљај. Томе је изузетно допринело и вешто пишево балансирање између комичног и трагичног.

Већ се из садржине ових изванредних књига могло наслутити да за Булатовића није било места у уштогљеној интелектуалној колотечини југословенске „варијанте комунизма“. Он заиста није имао избора: морао је напустити земљу. Живео је у Паризу, али је и путовао широм Европе. Објавио је роман „Годо је дошао“ (1966), а затим и култну књигу „Херој на магарцу“ (1967), која му је додатно отежала положај у Југославији, а идеолошке „апаратнике“ доводила до беса. Како и не би кад се у њему појављује чувени Грубан Малић, који – у серији невероватних догађаја – својом примитивном и сировом сексуалношћу, убедљиво тријумфује над углађеним и „урбаним“ такмацима доводећи при том у питање саму моралност њиховог „сексуалног живота“. Грубан Малић је временом постао омиљени лик међу читаоцима, нека врста истинског хероја и заштитни знак „уличних филозофа“ и аутсајдера свих врста. Због тога је тај узвишени лик морао добити још једно пригодно место у некој новој Булатовићевој књизи. То се и догодило у збирци еротских прича „Јахач над јахачима“ (1983), у којој писац подсећа читаоце на горштакке љубавне подвиге Грубана Малића.

Године 1968. Булатовић је објавио књигу „Рат је био бољи“, да би 1975. године објавио роман „Људи са четири прста“, за који је добио НИН-ову награду исте године. Тако се Булатовић тријумфално вратио у Београд после дужег времена да би коначно показао

вредност својих литерарних достигнућа. Ово је вероватно „најмрачнији“ Булатовићев роман. Он огољено приказује наличје савременог света, све његово лицемерје и зло, ту вечиту тему, коју до краја свог живота није испустио из пера. Јунаци овог романа јесу људи без домовине, без породичне љубави, људи изгубљених илузија, погрешних опредељења. Сви ови модерни апатриди, са безброј лажних пасоша, с посебним погледом на свет и већ стандардним људским слабостима, изградили су сопствени емигрантски свет, у којем владају хобсовска правила, дубоко запретена испод токова људске цивилизације. У тако устројеном свету присутне су све оне силе што разарају људска бића и смисао њиховог постојања. Крвави занат убијања, сакаћења, трговина људима, тај неспокојан живот под шахтовима, у трулим кафанама и возовима, добили су своју студиозну, сликовиту панораму у овом роману. Булатовић мајсторски руши илузију о томе да „безгранични раст материјалних и културних добара“ и „гигантски напредак науке и технологије“ могу бити поуздана гаранција за једнакост, хуманост и срећу свих људи у савременом свету. Читајући „четверопрсташе“, човек не може остати равнодушан пред судбином несрећних емиграната: напустили су завичај (из различитих разлога) како би пронашли своје ново место под сунцем, а завршили су као лак плен и обична потрошна роба у бруталној трговини бескрупулозних господара европског подземља, а можда и нашег Света.

На идеолошко насиље и беживотну партијску апологетику одговарао је новим и све садржајнијим романима и причама, поступно појачавајући цинизам и презир према свему што је производило тадашње време лицемерја, бешчашћа и апсурда.

Роман „Људи са четири прста“ допуњен је 1977. године када су објављене путописне забелешке у уметничкој форми „Пети прст“. И у овом штиву у центру пажње Булатовићевог документарног казивања и књижевне анализе јесте бесмисао живота политичке и економске емиграције из Југославије и других земаља која се стекла на Западу. Као мозаично прозно дело, саткано од различитих литерарних форми (углавном дневничких забелешки и хронике), ова књига привлачи посебну пажњу јер је тешко повући јасну границу између документарне интерпретације основног тока приповести и књижевног надахнућа. А оно је било истински израз Булатовићевог искуства, насталог у непосредном додиру с тамом и ништавилем подземног емигрантског света и његових сурових правила.

На концу, појавио се и роман „Gullo Gullo“ (1983), коју је књижевна критика дочекала са злурадним подсмехом. Као да је и сама једва дочекала да с каматом наплати хронични Булатовићев далековиди цинизам. Причало се да је Буле коначно заршио списатељску каријеру јер ето, није могао да осмисли нешто паметније од имагинарних међународних терориста, који сеју смрт око себе опасани експлозивом. Нема потребе ни овде

наглашавати колико је Булатовић био испред свог времена. Тридесетак година раније предосетио је и антиципирао ово немирно време, у коме француски специјалци чувају Нотр Дам од потенцијалних самоубица-терориста, а у исто време обичан свет осећа страх док се у подземној железници превози са својим арапско-муслиманским суграђанима. Далеко пре догађаја од 11. септембра 2001. године – Булатовић је видео куда свет иде, али га је мало ко схватио озбиљно пошто је и ову причу пропратио с великом дозом цинизма и гротеске. Ипак, то само показује какав је књижевни њух Буле имао.

Пред крај живота Миодраг Булатовић се окушао и у политици. По распаду комунизма, уз појаву вишестраначја, постао је члан СПС и бранилац политике Слободана Милошевића у тренутку избијања југословенске кризе. Овај његов потез запрепастио је многе људе у београдској чаршији. Ипак, добри познаваоци његовог књижевног дела вероватно нису били изненађени. Чак ни тај краткотрајни политички ангажман није могао проћи без његовог, пословичног цинизма и немирног мефистофелског духа: учествујући у једној емисији на РТС поводом оснивања СПС 1990. године, Булатовић је закључио расправу својом проценом да СПС није странка него „цивилизацијски покрет“. Баш у маниру Грубана Малића.

Тридесетак година раније предосетио је и антиципирао ово немирно време, у коме француски специјалци чувају Нотр Дам од потенцијалних самоубица-терориста, а у исто време обичан свет осећа страх док се у подземној железници превози са својим арапско-муслиманским суграђанима.

Био је народни посланик СПС-а за београдску општину Раковица у првом сазиву првог послератног вишестраначког парламента, а који је био изабран по већинском систему. Преминуо је 15. марта 1991. године у Игалу, у 62. години живота. Да би гротеска испала још већа – на његово упражњено место у Народној скупштини изабран је Војислав Шешељ.

За неколико дана обележићимо двадесет година од како је Миодраг Булатовић отишао на Онај свет. Данас су његова књижевна дела вреднија и актуелнија него у време када су објављена. Ђаволи о којима је он толико писао одавно су дошли међу нас, ту су негде. И док просечан Србин немоћно посматра како му се отаџбина топи пред његовим очима, уз нас и даље дефилију Ананије, Мухарем, Грубан, Лазар Лазарић и други Булатовићеви ликови, уз језовито гроктање свиње Јозефине. Је ли нам тај зао дух о коме је Булатовић изванредно приповедао заиста историјски усуд? Одговор зависи од темељне

Ђаволи су дошли

Пише: Мирослав Свирчевић
среда, 09 март 2011 07:06

егзистенцијалне дилеме: да ли се стварно осећамо као слободни људи?